

MLECZ (59) *sb m*

e pochylone.

sg N mlęcz (20). ◊ *G mlęczu* (28). ◊ *D mlęczowi* (1). ◊ *A mlęcz* (5). ◊ *I mlęcz(e)m* (4). ◊ *L mlęczu* (1). ◊ [*pl N mlécze.*]

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. bot. *Sonchus sp. L. a. Cichorium intybus L.; mlecz a. cykoria podróżnik, rośliny z rodziny złożonych (Compositae); cichoreum agreste, sonchus Cn* (28) :

Zestawienia: [»mlecz gładki«: GDzie ma káždy wiedziéc [...] że té słowá/ Intibus, Cicoreu^m, Seris, v Gręków iedno zá drugie kładá/ ták iż wielką trudnoś czynią ná polfczyznę/ bo my inźé źiele mamy Podróżnik/ inźé Mlęcz gładki/ inźé oftry *UrzędowHerb* 95b, 129.]

»swojski mlecz« (1):

~ *Wyrażenie:* »wodka swojskiego mleczu« (1): wodka fwoyfkiego mleczu iełth fiłnego dołwiadczenia w żółtey niemoczy pić *FalZioł* V 83v. ~

»wysoki mlecz« [*szyk 17:10*] (27): gdi gi [*jeleni język*] vwarziłz w winie zmleczem wyfokim/ żółtą niemocz vzdrawia. *FalZioł* I 135d, I 13c, 14b, 15b, 23c, 26a (15); [Mlecz wyfoki/ Endiuia, Meyendiłtel. *SienHerb* 53a, E#].

~ *Wyrażenia:* »mleko wysokiego mleczu« (1): mleko wyfokiego mleczu na bielmo pułzczane/ bielmo łpądza. *FalZioł* V 78.

»nasienie mleczu wysokiego« [*szyk 1:1*] (2): á gdy [...] przyczyniłz mąkhi z nalienia lniane^{g0}/ z nalieniem wyfokiego mleczu/ będzie lepiej *FalZioł* III 17c, I 3b.

»sok wysokiego mleczu« [*szyk 2:1*] (3): sok thego Mleczu wyfokiego przyłożony na ony krofthi/ wyfułza łnich ogień *FalZioł* I 43b, I 32a, III 6a.

»wodka (z) wysokiego mleczu« (6): Wodka mleczu wyfokie^{g0} ma mocz oddalać gorączość wątrobną *FalZioł* II 2c, I 14b, 23c, 45b, 134c, II 17d. ~

2. bot. *Sonchus sp. L.; mlecz, roślina jednoroczna lub bylina z rodziny złożonych (Compositae), przeważnie chwast polny, ogrodowy lub łąkowy; sonchus Calep, Cn* (12) : *SienLek* X2v; Sonchos – Mlecz. *Calep* 991b.

Zestawienie: »krowi mlecz« = *sonchus levis altera Cn* [*szyk 5:2*] (7): Ieść krowi mlecz/ Borak/ Miodunki [...] á to tedy/ kiedyby go ograżało. *SienLek* 40, 76, 96, 118, 140v, X2v, X3; [Krowi mlecz/ *Sonchus levis altera*. Weiłz *Gensdiłtel SienHerb* K2 #v, E#].

a. bot. *Sonchus asper (L.) Hill.; mlecz kolczasty, chwast roczny z rodziny złożonych (Compositae); sonchus asper Cn* (3) :

Zestawienia: [»mlecz ostry«: Drugi [*mlecz wysoki*] polny *Sonchus*, ten téż dwoiáki. Mlęcz oftry, máiący ná łobie iákoby igły, zową *Seris, Sonchus, Taraxacon. UrzędowHerb* 129, 95b.]

»wysoki mlecz« [*szyk 2:1*] (3): Wyfoki mlęcz/ *Sonchus asperus, Gensdiłtel SienLek* 223v, X3.

~ *Wyrażenie:* »wysoki mlecz leśny« (1): Wyfoki mlęcz [*errata dodaje: leśny*]/ *Sonchus asperus. Gens diłtel. SienLek* 203. ~

b. [*bot. Sonchus oleraceus L.; mlecz zwyczajny, roślina roczna z rodziny złożonych (Compositae), chwast ogrodowy:*

Zestawienie: »mlecz ogrodny«: rozmęc we trzech vncyách wodki/ Mleczu ogrodnego álbo w łzczawiovey *SienHerb* 540b.

~ *Wyrażenia:* »mlecz ogrodny biały«: Mlecż ogrodny biały/ *Sonchus levis maior*. *Hafenstrauch* *Hafenkõl SienHerb* K3 #v, E#.

»mlecz ogrodny czarny«: Mlecż ogrodny czarny/ *Sonchus aspera*. *Genfzdiftel SienHerb* K3 #v, E#.

»wodka mleczu ogrodnego« *cf* »mlecz ogrodny«.] ~

3. bot. *Cichorium endivia* L.; *cykoria endywia, szczerbak wielki; roślina roczna lub dwuletnia z rodziny złożonych (Compositae) pochodzenia śródziemnomorskiego, uprawiana w ogrodach na jarzynę lub sałatę; endivia Cn (11) : Endiuia. Mlecż. [Mlecż wyfoki SienHerb 53a]. Maijdiestel. [...] ieft rozliczney moczy zielony [!] Mlecż/ ale łuchy nicz nieieft. FalZioł I 42d, *8, I 2c, 3d, 42d [2 r.], 43b (10).*

Zestawienia: [»biały mlecz«: *Latifolium. Latoribus foliis similibus Lactuce, eſt Endiuia Bianca. Biały Mlécż. UrzędowHerb* 96.]

»wysoki mlecz« = *intubus Mącz, Cn (1): Intubus [...] sive Intyba [...] sive Intubum, herba est ex cichorium genere. Nos ab Intybo corrupto vocamus Endiviam, Wyfoki mliecz. Mącz* 173c.

~ [Wyrażenia: »mlecz wysoki domowy«: *ENDIVIA, INTIBVS HORTENSIS, SERIS. Mlécż Wyfoki. [...] vkażem różność tego łłowá Endiuia Mléczu wyfokiégo, bo rozmáité łą Mlécze wyfokié, [...] Ieden Mlécż wyfoki domowy, Endiuia, á ten záś dwoiáki. Mlécż wyfoki z modrym kwiátem, Endiuia Bianca. Mlécż wyfoki ogrodny z żółtym kwiátem, Intibus. Drugi polny Sonchus ten téż dwoiáki. UrzędowHerb* 129, 130, a [2 r.], b.

»mlecz wysoki ogrodny«: *UrzędowHerb* 95b, 129. *Cf* »mlecz wysoki domowy«.

»mlecz wysoki polny«: *UrzędowHerb* 129. *Cf* »mlecz wysoki domowy«.] ~

4. bot. *Euphorbia* L.; *wilczomlecz; roślina roczna lub bylina z rodziny wilczomleczowatych (Euphorbiaceae); carduus Murm; myrsinites, tithymalus Cn (4) :*

Zestawienie: »wilczy mlecz« (1): *Carduus. Diftel Wilczy mlyecz Murm* 115.

~ [Wyrażenie: »mlecz wilczy wielki«: *Mlecż wilczy wielki. SienHerb* E#.] ~

a. bot. *Euphorbia esula* L.; *wilczomlecz lancetowaty, bylina z rodziny wilczomleczowatych (Euphorbiaceae), pospolita na polach i zboczach; esula Calep; esula maior, esula minor, tithymalus Cn (3) :*

Zestawienia: »psi mlecz« (1): *to ieft pfi mlecz, łofnka mnieyſza y więyſza [...] Rzeczy poſpolite: ktore lekko czyfciá. FalZioł* V 106v.

»mlecz świni« (2): *Clema – łofnka, mlecz łzwiny. Herba est tithymali generibus assignata, Cyparissiae non absimilis, que Dioscoridi Pityusa, officinis Esula dicitur. Calep* 205b, 374a.

5. bot. *Taraxacum officinale* Web.; *mniszek pospolity, bylina z rodziny złożonych (Compositae); caput monachi, dens leonis, rostrum porcinum, seris Cn (2) :*

Zestawienie: »świni mlecz« (2): [Mlecż świni/ Pyłk świni/ Zábikwiát/ Rołtrum porcinum, Dens Leonis, Caput monachi. Pfałen Rõhrlen *SienHerb* K3 #v; *UrzędowHerb* 96. *Cf* ROSTRVM PORCINUM, Dens Leonis, Caput Monachi. Mnich, Rádiki, Pápáwá. *UrzędowHerb* 268b.]

~ *Wyrażenia:* »nasienie świniego mleczu« (1): *vwarz nafienie lactuczane/ citrulli/ [...] kurzey nogi, łwiniégo mleczu FalZioł* I 25c.

»sok świniego mleczu« (1): korzenie opichowe wwarzone [...] w łoku polney ruty y w łoku łwiniego mleczu [...] to piy dla opuchliny *FalZioł* I 8c. ~

6. [bot. Zestawienie: »kozi mlecz« = *Chondrilla juncea* L. (Rost); *chondrilla sztywna*, roślina dwuletnia lub bylina z rodziny złożonych (*Compositae*); *chondrillon* Cn: Mlecz Koźi *SienHerb* E#; Koźimlecz ieft troiaki v nas/ co go *Mátthiolus Chondrilla* zowie *SienHerb* K2#.] [Kwestia identyfikacji różnych gatunków rośliny nazwanej mlecz jest b. skomplikowana, gdyż dawniej nazywano mleczem wiele roślin przeważnie z rodziny złożonych (*Compositae*) podobnych do siebie i nie rozróżniano nie tylko pokrewnych gatunków, ale nawet różnych rodzajów. Wspólną ich cechą była obecność tzw. soku mlecznego.]

7. zool. Mlecz, nasienie czyli sperma ryb; wydzielina układu rozrodczego samca; *lactes* Cn (1): Takież [jak ptacy] y ryby nie mają mleka. Bowiem w nich ieft inſza ſprawa przyrodzenia [...] tak iż łamci miedzi nimi mlecz wypuſzczaią, á łamice ikry. *GlabGad* H5v.

8. Mleko; tu w *przen* (1) :

Fraza: »[komu] mlecz na gębie« = *jest młody, niedorosły* (1): nye tylko iż łami rodzicowye by pánowye ſie ſſerzą/ ále też y timiſz piorkami ſyny ſwe obtykáją/ práwye pokąd im mlecz yeſſcze ná gębye *GliczKsiąż* F2v.

Synonimy: 1. *cykorea*, *podroźnik*; 3. *endywija*; 4.a. *sosnka*, »sosnka mniejsza i większa«; 5. *mnich*, *pępawa*, »świni pysk«.

AKtt